

ABSTRACT

Volodymyr Tertyshnyk. Doctrinal aspects of improving the activities of investigative bodies in combating corruption. In the article, based on the analysis of investigative and judicial practice, proposals are made to strengthen responsibility for corruption crimes and introduce responsibility for political corruption. A systematic analysis of the institution of effective repentance, provided for by the norms of criminal law, and the institution of a plea agreement, provided for by the norms of procedural law, is carried out.

The analysis of collisions and problems that arise in the detection, prevention and investigation of corruption crimes has led to the introduction of a number of proposals for the harmonization of criminal and criminal procedural law on the basis of a new doctrinal model of the institution of effective repentance.

An integrative analysis of the application of criminal and criminal procedural law leads to the conclusion that systemic changes in legislation are necessary: First, strengthening responsibility for corruption with qualifying features, including the establishment of life imprisonment. Secondly, the introduction of an integrative institution of responsibility for political corruption. Thirdly, the introduction of a harmonized institution of mitigation of responsibility for corruption and other crimes in criminal and criminal procedural law under conditions of effective repentance of suspects (accused), with the cancellation of the existing plea agreement, which is not adjusted to the norms of criminal law and contradicts constitutional and other norms of greater legal force. Fourthly, strengthening the procedural independence of the investigator and guarantees of his independence from the executive branch.

Proposals are made to strengthen the procedural status of the investigator. On the basis of a systematic analysis of the problems of investigative activity, proposals are made to improve the law of evidence. The necessity of entrusting the prosecutor's office with the function of state supervision over the observance of human rights and freedoms in the state and the implementation of anti-corruption legislation in the activities of enterprises, institutions and organizations, executive authorities and local self-government is substantiated.

The analysis of conflicts in the application of the rules governing the receipt of evidentiary information at the stage of detection, prevention and investigation of crimes confirms the conclusion that it is necessary to adopt a single doctrinally new law for all forms of court proceedings – the «Code of Evidence Law».

Keywords: *corruption, active repentance, investigator, procedural independence of the investigator, procedural form.*

УДК 343.985.7

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-315-323

Тарас ВОЛІКОВ[©]

кандидат юридичних наук,
докторант

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ

Розглянуто наукові підходи та думки вчених-криміналістів щодо принципів криміналістичної методики. Обґрунтовано позицію стосовно диференційованого підходу до принципів криміналістичної методики як розділу криміналістики та алгоритму дій суб'єктів розслідування щодо практичного застосування положень науки. Розглянуто принципи формування криміналістичних методик: детермінізму (історизму), об'єктивності, системності, взаємозв'язку науки та практики. Приділено увагу принципам слідчої діяльності в частині застосування слідчими положень криміналістичної методики при розслідуванні кримінальних правопорушень: дотримання законності; індивідуальності, плановості, оперативності та швидкості розслідування; взаємодії слідчого з іншими органами та підрозділами; активного використання спеціальних знань і технічних засобів; використання допомоги громадськості.

Ключові слова: *кримінальне провадження, криміналістична методика, слідчий, розслідування кримінальних правопорушень, принципи криміналістичної методики.*

© Т. Воліков, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2387-1410>

k_ksm@dduvs.in.ua

Постановка проблеми. Розробка криміналістичної методики як наукової категорії та окремого розділу криміналістики бере початок у 30-х рр. ХХ ст. Будь-яка наукова концепція, особливо така, що має чітко окреслену практичну спрямованість, має весь час вдосконалюватися, переосмислюватися, залежно від постійно виникаючих обставин, пов'язаних із розвитком суспільних відносин, виникненням нових наукових теорій і механізмів їх реалізації, появою нових видів кримінальних правопорушень та вдосконаленням як злочинної діяльності, так і засобів протидії злочинним проявам. Процес створення нових та вдосконалення існуючих методик розслідування повинен відповідати певним правилам, керівним положенням або принципам. Незважаючи на достатньо сталі погляди науковців на принципи юридичних наук кримінально-правової спрямованості, на сьогодні й досі існують дискусії щодо кількості принципів, їхнього змісту та значущості, різниці між принципами науки та практичної діяльності, а відповідно, і між принципами теоретичними та прикладних дисциплін. З'ясування та уточнення принципів криміналістичної методики, а також визначення суперечок існуючих дискусій науковців, на наш погляд, є проблемою, що підлягає розв'язанню на науковому рівні.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Принципам побудови та функціонування окремих криміналістичних методик присвячено праці таких вітчизняних вчених у галузі кримінального процесу та криміналістики, як: Ю. Аленін, Л. Аркуша, І. Басиста, В. Бахін, А. Волобуєв, В. Дрозд, М. Єфімов, В. Журавель, А. Іщенко, Н. Клименко, І. Когутич, О. Колесниченко, В. Коновалова, В. Кузьмічов, В. Лисенко, В. Лисиченко, Л. Лобойко, В. Лукашевич, Є. Лук'янчиков, О. Одерій, І. Пиріг, В. Плетенець, М. Погорєцький, О. Пчеліна, М. Салтєвський, М. Сегай, Д. Сергєєва, С. Стахівський, Р. Степанюк, В. Стратонов, В. Тертишник, В. Тіщенко, Л. Удалова, П. Цимбал, М. Цуцкірідзе, К. Чаплинський, С. Чернявський, Ю. Черноус, В. Шевчук, В. Шепітько, М. Щербаковський, Б. Щур, В. Юсупов, О. Юхно та ін. Названі учені зробили значний внесок у розвиток криміналістичної методики, однак і досі, як було зазначено вище, залишаються дискусійними окремі проблеми принципів формування криміналістичних методик.

Метою статті є розгляд існуючих наукових концепцій щодо принципів формування окремих криміналістичних методик.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що «принцип» (лат. *principium* – початок, основа) означає першоджерело, основу. Під принципом розуміють «основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.». За іншим тлумаченням, принцип – особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось або переконання, норма, правило, яким керується будь-хто у житті, поведінці [1].

Для того, щоб вважати положення принципами, перші мають відповідати певним критеріям, котрі, наприклад, стосовно кримінально-процесуальної діяльності, на думку М. Михеєнка, мають бути такими: найзагальніші вихідні положення, ідеї, що мають фундаментальне значення для кримінального процесу, визначають його спрямованість, побудову в цілому, форму та зміст його стадій та інститутів; відображають панівні в політичній та правовій площині ідеї, що стосуються завдань і способів судочинства в кримінальних провадженнях; їх має бути закріплено в нормах права; мають діяти в усіх або кількох стадіях кримінального процесу й обов'язково в його центральній стадії – судового розгляду; їх порушення означає незаконність рішення у справі й обов'язково спричиняє його скасування [2, с. 100–112]. На значенні принципів кримінального процесу зосереджував увагу В. Тертишник, акцентуючи, що вони «є першоджерелом і складають основу окремих інститутів кримінально-процесуального права; являють собою суттєві гарантії правосуддя, забезпечення прав і свобод людини, законних інтересів фізичних і юридичних осіб; синхронізують всю систему процесуальних норм і забезпечують узгодженість кримінально-процесуальних інститутів та єдність процесуальної форми; дають юридичну базу для тлумачення конкретних кримінально-процесуальних норм та вирішення суперечливих питань при наявності прогалін законодавства чи конкуренції норм права, «сприяють правильному пізнанню та застосуванню норм права»; служать основою й вихідним положенням для вдосконалення окремих кримінально-процесуальних інститутів і правових норм, розвитку процесуальної форми й процесуальних гарантій правосуддя; гармонізують кримінально-процесуальні правовідносини та процесуальну форму правосуддя;

спрямовують розвиток кримінально-процесуального права в напрямку реалізації ідей правової держави взагалі та забезпечення верховенства права у сфері правосуддя зокрема» [3, с. 30]. Оскільки діяльність із розслідування кримінальних правопорушень є складовою кримінальної процесуальної діяльності, при формуванні криміналістичних методик потрібно зважати на наведені вище положення.

З визначення поняття принципу випливає, що принципи стосуються наукової системи, теорії як певної сукупності знань або практичної діяльності людини чи її особистісних характеристик, внутрішніх переконань. У загальному вигляді принципи як професійної, так і суспільної діяльності людини не повинні протирічити її особистим життєвим принципам. Принципи певного виду людської діяльності та принципи науки, що вивчає закономірності такої діяльності, не обов'язково мають співпадати. На нашу думку, поняття науки і діяльності, тобто теорії і практики, відрізняються, як і принципи, на яких вони засновані. Приєднуємося до думок науковців, які виокремлюють принципи науки та практичної діяльності [4, с. 117–118; 5, с. 135; 6, с. 176]. Як зазначає В. Тищенко, «загальні вимоги до дій слідчого і принципи криміналістичної методики не можна ототожнювати, оскільки це різні за рівнем, значущістю, призначенням і сферою реалізації керівні засади. Крім того, суб'єктами застосування принципів криміналістичної методики виступають науковці, тоді як принципами організації розслідування конкретного злочинного вияву мають керуватися дізнавачі, слідчі, прокурори, тобто ті особи, які безпосередньо використовують криміналістичні методики у своїй практичній діяльності» [5, с. 176]. Стосовно криміналістичної методики потрібно розрізняти принципи створення науковцями окремих криміналістичних методик та принципи їх використання суб'єктами розслідування.

У контексті цього В. Тищенко принципами наукової розробки методики розслідування окремих категорій кримінальних проваджень вважає такі:

«1. Розгляд об'єктів методики розслідування злочину і розслідування необхідно здійснювати з позицій системно-діяльнісного і функціонального підходів. Даний принцип дозволяє досліджувати вказані об'єкти як комплекси цілеспрямованих дій суб'єктів, з одного боку, злочинної, а з другого – слідчо-криміналістичної діяльності, тобто двох протидіючих систем, які функціонують із різними протилежними завданнями.

2. Використання даних і новітніх досягнень інших наук, як гуманітарних, так і природничо-технічних, для дослідження злочинів, умов їхнього вчинення, особливостей механізму слідкутвораження і розробки адекватних рекомендацій з їхнього розслідування.

3. Розробка методичних рекомендацій на основі криміналістичного аналізу злочинів і створення їх типової інформаційно-пізнавальної моделі – криміналістичної характеристики щодо досліджуваної категорії злочинів.

4. Використання досвіду слідчої практики шляхом його узагальнення, аналізу і наступної екстраполяції в теорію розкриття злочинів.

5. Розробка методичних рекомендацій на основі криміналістичної класифікації злочинів, що дозволяє виявити і дослідити особливості відповідної класифікаційної групи і створити методику певного рівня.

6. Розробка окремих методик розслідування на основі визначення і характеристики обставин даного виду злочину, що підлягають установленню.

7. Розробка напрямів і завдань розслідування з урахуванням специфіки етапів розслідування.

8. Розробка методичних рекомендацій на основі інформаційно-ситуаційної оцінки стану розслідування, виділення типових слідчих ситуацій, що виникають на різних етапах розслідування.

9. Виділення відповідних типових завдань тактичного й організаційно-методичного характеру і визначення оптимальної програми їх вирішення з урахуванням особливостей конкретної категорії злочинів і етапів їх розслідування.

10. Виділення специфічних тактичних і технічних прийомів при проведенні окремих слідчих дій і тактичних операцій» [4, с. 119–120].

А. Колодіна розрізняє принципи криміналістичної методики як розділу криміналістики та принципи формування криміналістичних методик, вказуючи на різницю у функціональному призначенні кожної з систем принципів як на критерій їх розмежування [7, с. 118]. До першої групи авторка відносить такі принципи: розгляду об'єктів методики розслідування – злочину і слідчої діяльності – з позицій системно-

діяльнісного та функціонально-технологічного підходів; інтеграції наукових знань у теоретичних дослідженнях; відповідності теоретичних положень методики розслідування запитам практики боротьби зі злочинністю; типізації та диференціації злочинних діянь; типізації та диференціації діяльності з розслідування злочинів. До принципів наукової розробки методики розслідування окремих категорій злочинів вчена відносить такі принципи: врахування кримінально-правової класифікації злочинів; урахування криміналістичної класифікації злочинів; охоплення всіх обставин, що підлягають установленню в ході розслідування певного виду (групи) злочинів; ситуативності; етапності (періодизація розслідування); програмування; врахування тактичних особливостей провадження залежно від виду злочину; виконання тактичних завдань шляхом планування і здійснення комплексів слідчих дій, тактичних операцій [7, с. 117–118].

Не повною мірою погоджуємося з таким поділом. Під принципами криміналістичної методики як розділу криміналістики авторка пропонує розуміти основоположні засади, з урахуванням яких здійснюється наукове пізнання об'єкта криміналістики з метою отримання обґрунтованих даних для їх подальшого використання в розробленні відповідних методик розслідування. Але в об'єкт пізнання криміналістики входять також закономірності формування окремих криміналістичних методик. Саме тому вважаємо поділення принципів криміналістичної методики, запропоноване А. Колодіною, недоцільним.

Інший дослідник, Б. Щур до принципів формування окремих криміналістичних методик відносить: системність, структурованість, алгоритмічність окремої криміналістичної методики; наукову обґрунтованість методичних рекомендацій та слідчих технологій; об'єктивність формування окремої криміналістичної методики [8, с. 232; 9, с. 19]. В. Журавель погоджується із зазначеними принципами, доповнюючи їх такими: відповідність технології створення (побудови) криміналістичних методик їхньому класифікаційному рівню; відповідність методико-криміналістичних рекомендацій кінцевій меті формування певної методики; відповідність типових криміналістичних моделей розслідування предмету доказування й диспозиції статей Кримінального кодексу; відповідність структури окремої криміналістичної методики структурі базової моделі криміналістичної методики розслідування злочинів; відповідність послідовності викладення методичних порад етапності процесу розслідування [6, с. 180–182].

М. Скригонюк виділяє три основні принципи побудови окремої методики розслідування певних видів і груп злочинів. Перший із них стосується специфічно-характерних ознак, що обґрунтовують її формування. Це, на думку автора, «означає, що загальне принципове положення відповідного розділу криміналістики має відповідати основним вимогам і умовам кожної окремої методики». У цьому самому контексті автор наголошує на науковій обґрунтованості та достовірності криміналістичних методик і зазначає, що найчастіше вони створюються на базі наукових праць, а саме кандидатських чи докторських дисертацій, а також видаються як монографії чи навчально-методичні посібники. Методика не може бути достатньо ефективною, якщо в її основі відсутні наукові дослідження й узагальнення [10, с. 243]. Іншими принципами дослідник вважає проблемні питання розробки криміналістичної характеристики та криміналістичної класифікації. З такими твердженнями не можемо погодитися, оскільки криміналістична класифікація та криміналістична характеристика є не принципами методики окремого виду злочину, а її складовими, що, у свою чергу, розробляються на основі певних принципів.

На думку М. Єфімова та І. Пирога, розробка методики розслідування спирається на цілісну систему загальних положень, до яких можна віднести: обумовленість методичних розробок потребами правоохоронної практики; законність наукових рекомендацій, що повинні відповідати принципам кримінального процесу, етичності й гуманності; комплексне використання правових та інших джерел інформації; використання нових досягнень науково-технічного прогресу і передового правоохоронного досвіду, інших сфер практичної діяльності; оптимальний вибір процесуальних дій, тобто в будь-якій окремій методиці доцільно використовувати повну сукупність слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, що забезпечує вирішення слідчої ситуації, досягнення мети розслідування [11, с. 9].

Щодо іншої групи принципів, а саме практичної реалізації положень

криміналістичної методики слідчими, дізнавачами, прокурорами, думки науковців також розділилися. До принципів вибору та застосування методики розслідування окремого виду злочину в практичній діяльності слідчого В. Тищенко відносить такі вихідні положення: «1) вибір напряму розслідування та досягнення його кінцевої мети, виходячи з кримінально-правової оцінки події злочину та предмета доказування; 2) визначення належності події, що розслідується, до певного типу, роду, виду, групи злочинів на основі наукової криміналістичної класифікації, що дозволяє правильно вибрати відповідну рекомендовану криміналістикою методику; 3) використання у розслідуванні даних відповідної криміналістичної характеристики категорії злочинів; 4) ситуативний підхід до постановки тактичних завдань і засобів їх вирішення; 5) етапність методики розслідування, що передбачає виділення двох основних етапів і виконання на кожному з них властивих йому завдань; 6) планованість ходу розслідування; 7) використання різних форм і методів взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, іншими правоохоронними особами, населенням; 8) застосування сучасних наукових та технічних можливостей у розслідуванні кожного злочину» [6, с. 121–122].

До принципів застосування окремих криміналістичних методик Б. Щур відносить використання методичних рекомендацій на основі: законності, етичності, етапності (планованості), вибіркової (ситуаційності), індивідуальності (конкретності) [8, с. 19]. В. Журавель визнає пропозиції Б. Щура суттєвим кроком до уніфікації підходів у формуванні та розподілі принципів розроблення окремих криміналістичних методик і принципів їх застосування у практичній діяльності та доповнює їх такими принципами: ситуаційної обумовленості (принцип має універсальну спрямованість і визначає підходи не лише до створення методик, а й до їх реалізації) – передбачає обов'язкове врахування типових слідчих ситуацій, котрі виникають у процесі розслідування; універсальності – передбачає відповідність структури криміналістичних методик базовій моделі криміналістичної методики; стандартизованість – означає викладення криміналістичних методик у формі програм, що, у свою чергу, передбачають алгоритми дій слідчого; адаптованості – передбачає результативне та вдале застосування криміналістичної методики в розслідуванні конкретного злочину [12, с. 53]. А. Колодіна серед принципів застосування криміналістичних методик виокремлює такі: адаптації, універсальності, ситуаційності, етапності (планованості), відображення взаємодії слідчого з іншими посадовими особами та підрозділами правоохоронних органів, використання науково-технічних засобів і допомоги спеціалістів, використання допомоги громадськості та засобів масової інформації. Також авторка пропонує застосування при використанні слідчими криміналістичної методики методології екстраполяції – у разі відсутності видової методики розслідування конкретного кримінального правопорушення [7, с. 166].

Певна група вчених не виокремлює принципи криміналістичної методики як наукову категорію та принципи їх застосування на практиці. Зокрема, М. Салтевський вважає, що криміналістична методика будується відповідно до таких наукових засад (принципів), як: «1) законність, тобто вся діяльність з розслідування і профілактики злочинів на досудовому і судовому слідстві має будуватися на законодавчій базі правової держави України і відбуватися в суворих рамках її правового поля; 2) науковість і спроможність методів і засобів діяльності, тобто їх фактична відповідність сучасному рівню розвитку науки і техніки; 3) пізнання фактів минулого на основі збереженої інформації в сьогоденні, її логічного, семантичного і психологічного аналізу; 4) безперервність версіювання, планування і наукової організації праці суб'єктів досудового і судового слідства; 5) ситуаційність і етапність діяльності суб'єктів досудового і судового слідства: «ситуація – проблема – тактичне рішення – нове знання – нова ситуація тощо»; 6) технізація та інформатизація досудового і судового слідства відповідно до законів України; 7) максимальна наочність і очевидність представлення джерел доказів чи сигналів (ознак) інформації, відображуваних на досудовому і судовому слідстві; 8) комплексність використання сил і засобів слідчих, оперативно-розшукових, спеціальних підрозділів для забезпечення повноти і швидкості припинення, розкриття і профілактики злочинів [13, с. 414]. П. Біленчук, А. Гель, Г. Семаков до загальних принципів криміналістичної методики відносять: дотримання законності; плановість, оперативність і швидкість, індивідуальність розслідування; взаємозв'язок слідчого з оперативним апаратом органів розслідування; активне використання спеціальних знань і технічних засобів; використання допомоги громадськості [14, с. 253].

Проаналізувавши системи принципів криміналістичної методики, потрібно зазначити власне розуміння цієї наукової категорії. Погоджуємося з науковцями, які поділяють принципи криміналістичної методики на ті, що належать до розділу криміналістичної науки, та ті, що стосуються практичної діяльності суб'єктів розслідування із використанням розроблених наукою практичних рекомендацій. Як розділ науки, криміналістична методика повинна ґрунтуватися на принципах самої криміналістики. До речі, у сучасних підручниках із криміналістики науковці більше уваги приділяють джерелам формування криміналістичних рекомендацій, ніж принципам. На нашу думку, основними принципами криміналістичної методики є детермінізм (історизм), об'єктивність, системність, взаємозв'язок науки та практики, в чому частково маємо погодитися з поглядами певної групи науковців щодо принципів криміналістики [15, с. 31] та судової експертології [5, с. 137].

Принцип детермінізму заснований на діалектичному підході до розробки та вдосконалення окремих криміналістичних методик і враховує закономірності взаємообумовленості та взаємозв'язку процесів, що виникають при їх створенні. Предмет пізнання, тобто складові криміналістичної методики, потрібно розглядати під кутом зору їх виникнення та розвитку у постійному перетворенні та русі. Це положення виходить із визнання загальності руху та невідривного зв'язку з матерією. Будь-який об'єкт розвивається, що відображає його сутність. Для пізнання цього об'єкта необхідно простежити його виникнення і розвиток, розглядати перехід із однієї стадії розвитку в іншу. Будь-яка криміналістична методика не виникає випадково, вона засновується на попередніх, доповнюючи та розвиваючи їх. Із удосконаленням засобів та методів дослідження певні методики зникають, слугуючи базою для створення нових. Так, наприклад, конокрадство як злочин, що вчинювався особами циганської національності, описаний Г. Гросом, зникло, як і відповідна методика розслідування, натомість з'явилися методики розслідування інших злочинів, вчинених циганами, зокрема незаконного обігу наркотичних засобів [16].

Принцип об'єктивності полягає у розробці методик розслідування виключно на основі вивчення закономірностей механізму злочину, незалежно від політичних, соціальних та інших процесів, що відбуваються у суспільстві. Безумовно, процеси, що відбуваються у суспільному житті, у той чи інший спосіб впливають на розвиток будь-якої науки, в тому числі й криміналістичної методики. Наразі, в умовах військової агресії росії проти нашої країни, з'являються нові методики розслідування воєнних злочинів: мародерства, порушення законів та звичаїв війни, геноциду, дезертирства тощо. Принцип об'єктивності також є досить важливим за сучасних умов реформування правоохоронної системи, розвитку та вдосконалення змагальної системи судочинства.

Системність криміналістичної методики, як і будь-якої галузі знань, полягає у розгляді її окремих складових як єдиної цілісної системи. З дотриманням принципу системності стає можливим планування досліджень проблем криміналістичної методики, передбачення виникнення нових міжвидових, видових та внутрішньовидових методик.

Принципи використання криміналістичних методик, пов'язаних із практикою, на відміну від наукових, безпосередньо стосуються діяльності суб'єктів розслідування або слідчої діяльності. У криміналістичній літературі науковці класифікують принципи слідчої діяльності здебільшого на загальні та окремі. До загальних принципів відносять положення, характерні для всіх видів практичної діяльності. Окремі ж принципи виражають такі вихідні положення, що відрізняють слідчу від інших видів людської діяльності за сутністю, характером і призначенням. В. Кузьмічов та Ю. Черноус до загальних принципів відносять ті положення, що характерні для всіх аспектів і видів юридичної діяльності: законності, етичності, науковості, взаємодії, економічності, планованості. До окремих принципів слідчої діяльності належать такі: оперативності, конспірації, раптовості, вибіркової [17, с. 153]. Досліджуючи принципи розкриття злочинів, Я. Кузьмічов дійшов висновку, що їх система складається з чотирьох груп: 1) принципи законодавства України, що акумулюють у собі керівні ідеї держави в галузі кримінально-правової політики, відображають закономірності протидії злочинності; 2) принципи організації розкриття злочинів, що характеризують специфіку роботи досудового слідства, прокурора, судді (суду) відповідно до загальних положень теорії управління, є основою оптимізації цієї діяльності як управлінського процесу; 3) принципи криміналістичної тактики, що дозволяють найбільш ефективно й адекватно

використовувати методи, прийоми й засоби виявлення, фіксації, вилучення, дослідження та використання доказів; 4) принципи етичності й моралі, що передбачають застосування при розкритті злочинів лише тих методів, прийомів і засобів, що виключають порушення загальнолюдських цінностей, заподіяння фізичних страждань, приниження честі й гідності особи [18, с. 15].

Досліджуючи принципи побудови тактичних операцій, В. Шевчук визначив такі: комплексності, цілепокладання, детермінованості, структурованості, формалізованості, універсальності, адаптованості [19, с. 219]. А. Колодіна також поділяє принципи слідчої діяльності на загальні: загальноправові принципи, організаційні принципи діяльності, кримінально-процесуальні принципи – та спеціальні: організації та планування розслідування, проведення окремих слідчих (розшукових) дій, принципи тактичних операцій, негласних слідчих (розшукових) дій [7, с. 73].

При визначенні принципів застосування слідчими положень криміналістичної методики насамперед погоджуємося з думкою О. Дуфенюк, котра зазначає, що основними принципами криміналістичної методики є: «дотримання законності; плановість розслідування; оперативність і швидкість розслідування; індивідуальність розслідування; взаємозв'язок слідчого з іншими підрозділами органів внутрішніх справ; активне використання спеціальних знань і технічних засобів; використання допомоги громадськості» [15, с. 503]. Названі принципи певною мірою зазначалися й іншими науковцями та були викладені вище.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що потрібно розрізняти принципи криміналістичної методики як розділу криміналістичної науки та як практичної діяльності суб'єктів розслідування із застосування розроблених наукою практичних рекомендацій. Як розділ науки, криміналістична методика повинна ґрунтуватися на принципах самої криміналістики, а саме: детермінізму (історизму), об'єктивності, системності, взаємозв'язку науки та практики. До принципів застосування слідчими положень криміналістичної методики можна віднести такі: дотримання законності; індивідуальності, плановості, оперативності та швидкості розслідування; взаємодії слідчого з іншими органами та підрозділами; активного використання спеціальних знань і технічних засобів; використання допомоги громадськості.

Список використаних джерел

1. Принцип // Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL : <http://sum.in.ua/s/принцип>.
2. Михеєнко М. Конституційні принципи кримінального процесу. *Вісник Академії правових наук*. 1997. № 2. С. 100–112.
3. Тертишник В. М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. Справ ; Ліра ЛТД, 2009. 404 с.
4. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.
5. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.
6. Журавель В. А. Принципи формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2011. Вип. 1(64). С. 173–183.
7. Колодіна А. С. Принципи криміналістичної методики у діяльності з розслідування злочинів : монографія / за наук. ред. В. В. Тіщенка. Одеса : Юридична література, 2022. 176 с.
8. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків : Харків юридичний, 2010. 319 с.
9. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 32 с.
10. Скригонюк М. І. Криміналістика : підруч. Київ : Атіка, 2005. 496 с.
11. Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : підруч. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 271 с.
12. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Харків : Апостіль, 2012. 304 с.
13. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. Київ : Кондор, 2005. 588 с.
14. Біленчук П. Д., Гель А. П., Семаков Г. С. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів : навч. посібник. Київ : МАУП, 2007. 512 с.
15. Благута Р. І., Гарасимів О. І., Дуфенюк О. М. та ін. Криміналістика : підруч. / за заг.

ред. С. В. Пряхіна. 3-є вид., перероб. та доп. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 948 с.

16. Юсупов В. В., Ремський В. В., Ірхін Ю. Б., Цимбал М. М. Методичні рекомендації по методиці розслідування злочинів, вчинених особами циганської національності. Київ : НАВС, 2010. 46 с.

17. Кузьмічов В. С., Черноус Ю. М. Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика : навч. посібник. Київ : КНТ, 2008. 448 с.

18. Кузьмічов Я. В. Принципи розкриття злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 19 с.

19. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : монографія. Харків : Апостіль, 2013. 440 с.

Надійшла до редакції 01.02.2024

Прийнято до опублікування 09.02.2024

References

1. Pryntsyup [Principle] // Slovyuk ukrainskoi movy. Akademichniy tlumachnyi slovyuk. URL : <http://sum.in.ua/s/pryncyp>. [in Ukr.].

2. Mykheienko, M. (1997) Konstytutsiini pryntsyupy kryminalnoho protsesu [Constitutional principles of criminal process]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk*. № 2, pp. 100–112. [in Ukr.].

3. Tertyshnyk, V. M. (2009) Verkhovenstvo prava ta zabezpechennia vstanovlennia istyny v kryminalnomu protsesi Ukrainy [The rule of law and ensuring the establishment of the truth in the criminal process of Ukraine] : monohrafiia. Dnipropetrovsk : Dniprop. derzh. un-t vnutr. Sprav ; Lira LTD. 404 p. [in Ukr.].

4. Tishchenko, V. V. (2007) Teoretychni i praktychni osnovy metodyky rozsliduvannia zlochyniv [Theoretical and practical foundations of crime investigation methodology] : monohrafiia. Odesa : Feniks. 260 p. [in Ukr.].

5. Pyrih, I. V. (2015) Teoretyko-prykladni problemy ekspertnoho zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia [Theoretical and applied problems of expert provision of pre-trial investigation] : monohrafiia. Dnipropetrovsk : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav ; Lira LTD. 432 p. [in Ukr.].

6. Zhuravel, V. A. (2011) Pryntsyupy formuvannia okremykh kryminalistychnykh metodyk rozsliduvannia zlochyniv [Principles of the formation of separate forensic methods of crime investigation]. *Pytannia borotby zi zlochymistiiu*. Vyp. 1(64), pp. 173–183. [in Ukr.].

7. Kolodina, A. S. (2022) Pryntsyupy kryminalistychnoi metodyky u diialnosti z rozsliduvannia zlochyniv [The principles of forensic methodology in the activity of investigating crimes] : monohrafiia / za nauk. red. V. V. Tishchenka. Odesa : Yurydychna literatura. 176 p. [in Ukr.].

8. Shchur, B. V. (2010) Teoretychni osnovy formuvannia ta zastosuvannia kryminalistychnykh metodyk [Theoretical basis of formation and application of forensic methods] : monohrafiia. Kharkiv : Kharkiv yurydychni. 319 p. [in Ukr.].

9. Shchur, B. V. (2011) Teoretychni osnovy formuvannia ta zastosuvannia kryminalistychnykh metodyk [Theoretical foundations of the formation and application of forensic methods]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.09. Kyiv. 32 p. [in Ukr.].

10. Skryhoniuk, M. I. (2005) Kryminalistyka [Criminalistics] : pidruch. Kyiv : Atika. 496 p. [in Ukr.].

11. Iefimov, M. M., Pyrih, I. V. (2022) Metodyka rozsliduvannia okremykh vydiv kryminalnykh pravoporushen [Methods of investigation of certain types of criminal offenses] : pidruch. Dnipro : Vydavets Bila K. O. 271 p. [in Ukr.].

12. Zhuravel, V. A. (2012) Kryminalistychni metodyky: suchasni naukovi kontseptsii [Forensic methods: modern scientific concepts] : monohrafiia. Kharkiv : Apostil. 304 p. [in Ukr.].

13. Saltevs'kyi, M. V. (2005) Kryminalistyka (u suchasnomu vyhliadi) [Criminalistics (in its modern form)] : pidruch. Kyiv : Kondor. 588 p. [in Ukr.].

14. Bilenchuk, P. D., Hel, A. P., Semakov, H. S. (2007) Kryminalistychna taktyka i metodyka rozsliduvannia okremykh vydiv zlochyniv [Forensic tactics and methods of investigation of certain types of crimes] : navch. pocibnyk. Kyiv : MAUP. 512 p. [in Ukr.].

15. Blahuta, R. I., Harasymiv, O. I., Dufeniuk, O. M. ta in. (2016) Kryminalistyka [Criminalistics] : pidruch. / za zah. red. Ye. V. Priakhina. 3-ye vyd., pererob. ta dop. Lviv : LvDUVS. 948 p. [in Ukr.].

16. Iusupov, V. V., Remskiy, V. V., Irkhin, Yu. B., Tsymbal, M. M. (2010) Metodichni rekomendatsii po metodytsi rozsliduvannia zlochyniv, vchynenykh osobamy tsyhanskoi natsionalnosti [Methodological recommendations on the methodology of investigation of crimes committed by persons of Gypsy nationality]. Kyiv : NAVS. 46 p. [in Ukr.].

17. Kuzmichov, V. S., Chornous, Yu. M. (2008) Rozsliduvannia zlochyniv: mizhnarodne i natsionalne zakonodavstvo. Teoriia i praktyka [Investigation of crimes: international and national legislation. Theory and practice] : navch. posibnyk. Kyiv : KNT. 448 p. [in Ukr.].

18. Kuzmichov, Ya. V. (2008) Pryntsyupy rozkryttia zlochyniv [Principles of crime detection] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Kyiv. 19 p. [in Ukr.].

19. Shevchuk, V. M. (2013) Taktychni operatsii u kryminalistytsi: teoretychni zasady

ABSTRACT

Taras Volikov. Principles of forensic methodology. The article examines the scientific approaches and opinions of forensic scientists regarding the principles of forensic methodology. The position of a differentiated approach to the principles of forensic methodology as a branch of criminology and as an algorithm of actions of the subjects of the investigation regarding the practical application of the provisions of science is substantiated.

The principles of the formation of forensic methods are considered: determinism (historicism), objectivity, systematicity, the relationship between science and practice. The principle of determinism is based on a dialectical approach to the development and improvement of individual forensic methods and to take into account the laws of interdependence and interconnection of processes that arise during their creation. The principle of objectivity consists in the development of methods of investigation established exclusively on the basis of studying the laws of the crime mechanism, regardless of political, social and other processes taking place in society. The systematicity of the forensic methodology, like any field of knowledge, consists in considering its individual components as a single integrated system.

Attention is paid to the principles of investigative activity, namely, the application by investigators of the provisions of the forensic methodology in the investigation of criminal offenses: observance of legality; individuality, planning, efficiency and speed of investigation; interaction of the investigator with other bodies and units; active use of special knowledge and technical means; using public assistance. The principles of using forensic methods, in contrast to scientific ones, are directly related to the activities of the subjects of the investigation or to investigative activities.

Keywords: *criminal proceedings, forensic methodology, investigator, investigation of criminal offenses, principles of forensic methodology.*

УДК 343.13

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-323-335

Андрій ГАБРЕЛЯН[©]

кандидат юридичних наук,
докторант

(Міжрегіональна академія управління персоналом,
м. Київ, Україна)

Оксана СТРИЛЕЦЬКА[©]

аспірант

(Державний податковий університет,
м. Ірпінь Київської обл., Україна)

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Досліджено організаційні проблеми, що заважають реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі та пошуку шляхів їх вирішення. У ході проведеного аналізу виокремлено організаційні проблеми, що впливають на ефективність функціонування принципу змагальності у кримінальному процесі: невідповідність чисельності прокурорів тим цілям, котрі поставила перед ними кримінальна процесуальна реформа; невідповідність чисельності адвокатів поставленим перед інститутом адвокатури цілям; мала чисельності адвокатів у системі безоплатної правової допомоги (далі – БПД); фінансування адвокатів у системі БПД виключно за рахунок держави; «співпраця» адвокатів за призначенням зі слідчими та прокурорами.

Задля вирішення організаційних проблем реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі запропоновано: переглянути існуюче обмеження на штатну чисельність прокурорів в органах прокуратури в бік її збільшення в межах визначеної чисельності працівників

© А. Габрелян, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9337-7920>

kashkinlaw@gmail.com

© О. Стрілецька, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-4517-4382>

13.01@dpu.edu.ua